

PARS I.
DE NOTIONIBVS SOLI-
TARIIS.

CAPVT I.
DE NATVRA NOTIONVM.

§. 1.

Illud, quod intra animum rem re-
praesentat, imo ipsa illa repraesentatio, dicitur *notio*, & Graece ex verbo *eidein* videre, *idea*; res vero, quae repraesentatur, *res objecta*, & si unitas vocabuli placet, *exemplum* (*).

§. 2.

(*) Ciceronis locutio est de inv. l. 2. in mutum simulacrum ex animali exemplo veritatem transferre. In genere enim exemplum est, quod imitandum vel vitandum

A dum

§. 2. Tenere alicujus rei notionem est *rem cognoscere*. Facultas vero cognoscens est illa, quam Veteres dicunt *intellectum*; nam recentiores intellectum omnino dicunt facultatem sibi rem repraesentandi distincte.

§. 3. Facultas illa cognoscens, in quantum id negotium cognoscendi intra animum conficitur, cadit in significantissimam similitudinem visus naturalis.

Similitudo est sacratissima, atque adeo ad significantissimam summam scientiam Dei crebro in S. Scriptura frequentata. Ceterum fere in omnibus linguis non modo verba simplicia *videre* & *cernere* pro *cognoscere* usurpantur, sed & ex similitudine visus multitudo aliarum phrasium ad intellectum pertinentium sumta est, v. g. in lingua Latina, *providere*, *praevidere*, &c. *prospicere*, *respicere*, *dispicere*, *perspicere*, *circumspicere*, *attendere*, *acutum esse* (phrasis utique à ferro ad oculos, ab oculis translata ad animum) *desernere*, *contemplari*, *considerare*, *arbitrari* (*). Sicuti quoque huc pertinet verbum *εἶδεν* *videre* ex quo, *idea*, ἰσῆμι, & ex eo ἰσῶρ, *historia*, ἰσορέω.

§. 4. In visu, qui fit per oculos corporales, distinguuntur res, quae cernuntur, & oculus,

dum proponitur, ut ideo schesi mutata non modo autographa sive authentica, sed & apographa exempla dici possint.

(*) Continuo arbitretur (h. e. prospiciatur) *uxor gnato tuo* Plaut. Epid. II. 2. 82. *Hinc ego & huc & illuc poterō, quid agant, arbitrarier* (h. e. videre) Aulul. IV. 1. 21. Nota quoque est locutio: *remotis arbitris*, i. e. videntibus.

us, qui cernit. In animo, substantia simplici, haec distinctio vera non est, eoque minus, quod notio utique per se complectitur cogitationem. At licebit hic ea, quae revera disjuncta esse non possunt, haecenus tantum cogitando distrahere. Igitur in oculi similitudinem cadet ipsa facultas cognoscens cogitando abstracta à notionibus.

Dei quoque summa omnium rerum scientia dicitur in S. Scriptura oculus Dei. Latinis aliquando ea facultas cognoscens, quam nos in nostra allegoria oculo substituumus, dicta est omnino *mens*, imo *mens animi* ut est praeter Catullum apud Plaut. Epid. IV. 1. 4. Aristoteles, qui aperte eandem allegoriam exponit, significationem metaphorici illius oculi aut visus subijcit vocabulo ΝΟΥΣ: ὡς inquit, ἐν σώματι ὄψις, οὕτω νῦς ἐν ψυχῇ.

§. 5. Notiones cadunt in similitudinem imaginum quasi oculo intelligentiae objectarum; sicut ordinata earum multitudo in similitudinem tabulae aut picturae.

Praeter Platonem, Aristotelem & alios animum cum tabula comparantes Apostolus Paulus nominat credentes Corinthios ep. 2 ad Cor. III, 3. epistolam scriptura distinctam, eorumque animos tabulas.

§. 6. Ipsum negotium perceptionis notio- nis porro naturam ideae assumit, & porro percipitur. Haec perceptio perceptionis, quasi videamus nos videre, dicitur *conscientia* (sensu metaphysico) dicta ob hanc causam a Leibnizio *adperceptio*. Ea facultas cadit in similitudinem

oculi novi ejusmodi, cui ipsa retinae tabula, ejusque concussio per reflexionem objiceretur.

In tota vero hac comparatione intellectus cum visu illud in univērsū tenendum constanter est, prodigiosas facultates animi, cum sui conscientia perpetuo actuosi, cui ipse oculus instar bruti est instrumenti, ejusmodi esse, ut, si ad explicationem penitioris naturæ ventum est, similitudines imaginum, tabulae & oculorum repente evanescant.

§. 7. Residua factae perceptionis notio potest pergere percipi. Haec continuata perceptio, quasi pergamus videre nos vidisse, dicitur *memoria*.

§. 8. Etiam Perceptio praeterita h. e. residua illius praeteritae perceptionis notio potest de novo percipi. Ac haec repetita perceptio perceptionis praeteritae, quasi revideamus nos vidisse, dicitur *reminiscentia*.

§. 9. Sunt notiones vividae, quae ita perfringentes sunt, ut animo conscio sese ultro & per se repraesentent. Sunt aliae, quae non nisi vocatae veniunt. Nimirum voluntas hanc in cognoscendo partem habet, ut, sicut oculum corporalem ad res objectas claudere, tendere, aperire aut dirigere potest, sic quoque facultatem cognoscentem in notiones earumque rationes quasi claudere, aperire, tendere aut obvertere possit.

§. 10. Ordinata multitudo notionum est similis tabulae aut picturae. Itaque negotium dedita opera mutandi, corrigendi, augendi aut confirmandi notionem notionibus, potest simile esse
nego-

negotio pictoris, qui imaginem corpoream ad lineamenta demenda, inducenda vel clariora facienda sub manum revocat. Hoc vero negotium in repraesentatione notionis potest adesse vel abesse. Atque inde divisio notionum in notiones, in quibus nil quicquam negatur aut affirmatur, & in notiones, de quibus negatio vel affirmatio fit. Nos priori generi notionum, quas quanquam ex innumeris aliis notionibus compositas, tamen animus sibi repraesentat sine dedita opera eas afficiendi, non possumus significantius nomen reperire, quam si eas dicimus *notiones solitarias aut coelibes*. Tum vero illas binas notiones, quae sociantur eo dedito consilio, ut altera alteram afficiat, dicemus *notiones sociatas* & uno nomine *cognitiones*. Nominatio haec magis magisque sese probabit per compagem libri reliquam.

CAPVT II.

DE ORTV NOTIONVM IN ANIMIS HOMINVM.

§. II. Qui animum nostrum nullo alicujus organi intervallo solo jussu voluntatis jussit ex nihilo prodire, eum per se certum est, posse quoque manu quasi contigua nullo instrumenti aut sensuum interventu in hunc eundem animum sive orientem sive jam existentem, notiones informare. Cujusmodi ortus rationem

A ;

necesse

neceſſe eſt fuiſſe notionibus divinatorum myſteriorum, quas illi viri acceperunt, quibus eas Deus informavit primis.

§. 12. Ceterum hoc loco nonniſi aſſumimus, ut rem inductione experientiae ſtantem, illas notiones, quae animo non informatae ſunt manu quaſi contigua Dei, omnes informari ex exemplis rerum per ſenſus, atque ſi exemplum intra animum eſt, ſola perceptione interna: ita quidem, ut ex notionibus hoc modo informatis animus intra ſe poſſit formare notiones novas &c.

Notio ſimulatque dedita opera cum ſuis notis cogitatur, induit per ſe naturam cognitionis (propoſitionis.) Quare cum notionum & cognitionum naſcentiae ratio ad idem recidat, infra vero de ortu & propagatione cognitionum data opera agendum ſit, ſuperiora illa hic tantum praeciſe dicta ſunto.

Quomodo animus ex notionibus ſibi informatis formet novas.

§. 13. Omnes fere & ſingulae notiones videntur ex aliis aliquibus notionibus compoſitae, nam & ipſas quasque res ſimpliciſſimas vix ſine cogitatione plurium notionum cogitare licet. Praeterea nulla eſt notio, quae non variis modis extra ſe cum aliis notionibus cohaereat, hoc eſt, omnifaria adjuncta habeat. Cum vero res voluntatis ſit mentem à notionibus his, illis, avertere, obvertere, atque ipſas has averſiones & obverſiones infinitis modis miſcere; apparet per ſe,

se, id quod sua quemque experientia satis docere potest, esse animo in notionum in animo existentium formas vim quasi infinitam: hoc est, habere animum patentissimam facultatem ex notionibus jam informatis & existentibus faciendi sibi notiones alias atque alias novas; sive illae in rebus habeant exemplum, sive minus.

§. 14. Facultas illa faciendi ex notionibus jam existentibus alias atque alias novas versari potest primo in *componendo*; sive id fiat consilio tantum fingendi, sicuti si alas & equum compono, adjunctis quibusdam rationibus externis, ut inde fiat notio Pegasi; sive id fiat per ipsum studium veritatis, sicuti si notiones compono, quae particulatim verbis informatae sunt. Sed & est quaedam notionum compositio, quae suo modo arbitraria est, nec tamen veritatem afficit; sicuti si per occasionem notabilium terminorum alius complexus est quatuor annos eosque nominavit Olympiada, alius annos quindecim, eosque nominavit Indictionem &c. Sic cum complectamur rei alienae ablationem factam incio & invito domino lucrificandi causa, eamque dicamus furtum; demta vero ignoracione domini, rapinam; fieri quoque potest, ut alicui libeat cum notione furti congregare multitudinem aliarum notionum, easque omnes similiter complecti nomine uno & notione una.

Deinde etiam eadem facultas eadem opera versatur in *dividendo*, *separando*, *plane removen-*

do &c. sed majoris considerationis erit facultas *abstrahendi*.

De ortu notionum substantiae & accidentis, uti vocant, praedicamentalis; item essentiae, attributi & accidentis &c.

§. 15. Nulla res, quantumvis simplex, est sola, hoc est, res sine re. Nam si non ipsa partes habet, sunt tamen plures distinctae externae res, ad quas sese referat, & referre possit. Itaque nulla est res, in cujus notione animus non possit plura discernere. Tum vero idem animus, qui plura discernit, potest quoque non modo haec aut illa à re abstrahere h. e. seorsim cogitare v. g. angulos seorsim à triangulo, partes superficiei confuse oculis perceptas seorsim à corpore, sed & earum rerum notionibus eam formam induere, quae concrecentiam in vagum implicet cum re qualibet, eo consilio, ut eae notiones abstractae per suam formam possint applicari notionibus rerum quarumlibet. V. g. postquam à triangulo anguli cogitando abstracti sunt, potest animus his angulis hanc formam induere, ut cogitet non *anguli* sed *habens angulos: angularis*: quo facto notio illa *habens angulos* quarumlibet rerum notionibus, prout opus est, applicari potest; sicut certe *angulare* tantundem est ac in genere *res angularis*. Sic ex notione abstractarum superficiei partium confuse oculis perceptarum, fit, *habens has illas superficiei partes* &c. h. e. *coloratus*: ex notione corporis humani ab animo humano abstracta

abstracta & in vagam applicationem transformata, fit: *unctus corpori*.

Atque haec in quamlibet applicationem abstracta notio est Grammaticorum *concretum* & *Adjectivum*.

§. 16. Res supra commemorato modo in vagam applicationem abstracta, potest porro per novas res cognosci & ad abstractionem vocari. Quare ut notio abstracta posset porro suis attributis subjici, animus nova abstractione formam concretionis abstulit, v. g. ut ex pius fieret pietas, pium esse. Et haec genesis *substantivorum abstractorum*.

§. 17. Illud quod per omnes abstractiones cogitatur remanere tanquam subjectum & fundamentum ejus, quod abstractum est, dicitur *substantia*. Id quod à substantia abstractum est, dicitur scholasticis *accidens praedicamentale*, Cartesianis *attributum*, aliis *praedicatum entis*.

§. 18. Vniuscujusque rei notio repraesentat animo complexum notionum plurium, quarum alias atque alias animus abstrahere h. e. seorsim cogitari possit. Illa vero, quae abstractioni obnoxia sunt, ita alia in aliis fundata sunt, ut in eorum fundamentum abeat ad rationes pauciores, videlicet ad eas vires aut partes, quae primae cogitantur rem illam sui nominis aut suae notio- nis facere, quo pertinet omnino modus, quo res orta est, aut oriri potest. Hae vires aut partes, quae primae cogitantur rem sui nominis facere

& proinde rationem sufficientem in se continent, cur cetera vel insint vel inesse possint, dicuntur *rei essentia*: sicuti nitrum, carbo & sulphur atque modus, quo illa sua proportione inter sese miscentur & elaborantur, conficiunt essentiam pulveris pyrii.

§. 19. Essentia potest considerari ut constans essentialibus pluribus. Si ea universa cogitantur, sunt omnino ei rei, cujus sunt essentialia, adaequata, & *propria*. Sin seorsim hoc tantum vel illud cogitatur, potest, ut sint *communia* v. g. essentialia pulveris pyrii commune erit *sulphuratum esse*.

§. 20. Quia essentia complectitur omnia ea, per quae res aliqua id est, quod est, consequitur, ut notio essentiae à notione ipsius rei non aliter sit distincta, quam notio eadem resolutior & abstracta, à notione eadem minus resoluta & plena: ut ideo quoque ad ineptias abire possit quaestio illa, utrum essentiae rerum sint aeternae & immutabiles, an minus.

§. 21. Essentia rei cognoscitur, si particulatim cognoscitur modus, quo res oritur aut oriri potest. Fieri vero solet, ut compendii gratia eum modum implicite & generatim tantum cogitemus per ultimum illud essentialia, quod essentiam consummat v. g. si dico: *speculi essentia posita in eo est, quod aptum ad id est, ut res per id reflexis ordine radiis cerni possit*: generatim hac cogitatione implico articulos modi illius, quo id assequi-

sequimur. Aut si in re Theologica dicimus. *Fidei essentia posita est in flagranti desiderio Christi ejusque salutis*, involvo generali cogitatione eum gradum cognitionis rerum divinarum vivae atque vividae, ex quo ista animi adfectio proficiscatur.

§. 22. Illa rei conditio, quae ex essentia rei necessario manat aut consequitur & proinde in subiecto rationem sufficientem habet, dicitur nostrorum temporum philosophis *attributum* & quidem *proprium*, si ex essentialibus universis; *commune*, si ex essentialibus communibus consequitur v. g. nigror pulveris pyrii, qui consequitur tantum potissimum ex carbonibus, est attributum commune, quod non soli pulveri pyrio convenit.

§. 23. Illa rei conditio, quae non in solis essentialibus rationem sufficientem habet, dici solet *accidens* & quidem *praedicabile, modus*: & est ejusmodi, ut sive absit à re, sive adsit, essentia eadem maneat v. g. quod pulvis pyrius funestus fuerit huic, illi. Nam ad hujus rei rationem sufficientem concurrunt non modo essentialia pulveris pyrii, sed & multae aliae rationes ipsius personae funestatae &c. Hic plura dici possunt, sed non sunt tanti.

Sequitur vero ex superioribus haec divisio, ut abstractum substantiae sit triplex: vel Essentialiale §. 18. vel Attributum §. 22. vel Accidens siue modus §. 23. Vnum quodque horum vel proprium vel commune.

§. 24. Notabilis singulatim est abstractio, quae facta est in notione corporis ratione tam extensionis, quam motus, ad genesin notionum *spatii & temporis*. In quo negotio primum notandum, motum corporis esse quasi genus extensionis secundarium, quandoquidem omnis natura motus imitatur naturam extensionis. Notio vero aequabilis extensionis abstracta à corpore extenso facta est *notio spatii*; notio aequabilis motus abstracta à corpore moto facta est *notio temporis*. At vero ad motum referri debet, quodcumque in hoc negotio aequabilis motus vicem imitari potest, quales sunt cogitationes aliae aliis succedentes. Aequabilis vero motus Solis aut alius alicujus rei se iridem habet ad notionem generalem temporis, ut mensurae cubitorum, stadiorum aut milliarium ad notionem generalem spatii.

§. 25. Etiam alia in animis fere omnium hominum notabilis abstractio facta est ex notione corporis. Quemadmodum enim corpus extensum est triplici directione in longum latum & profundum, ita postquam notio materiae abstracta fuit ab omni notione extensionis, orta est *notio puncti mathematici*. Abstracta longitudine à latitudine & profunditate orta est *notio lineae*; abstracta longitudine & latitudine à profunditate, *notio superficiei*.

De individujs & modo originis notio-
num generis & speciei.

§. 26. Si ex metaphora visus loqui pergimus, negotium abstractionis Logicae, uti jam innuimus, in genere positum est in varijs facultatis illius, quae quasi oculus intellectus est, ab hac illa quamvis inseparabili notione aversionibus & ad has illas obversionibus.

Longe vero lateque patentissimum genus *abstractionis* hoc erit, si neglectis ceteris, quamvis innumeris rei alicujus rationibus, conditionibus aut modis, mentem tantum obvertimus paucis ejusmodi rei conditionibus, quae multis rebus sunt communes. v. g. Hic liber, quem forte ob oculos & in manu positum habes, tam innumerabilibus constat partibus & proprietatibus, ut in omni rerum universitate nil quicquam sit, quod plane idem sit atque hic liber, nedum ille idem liber esse possit, quem hoc ipso momento hoc loco, hac manu &c. teneo. Possum vero innumerabili multitudine proprietatum neglecta animum tantum obvertere iis conditionibus, quod v. g. illa res sit corpus foliatum, accommodatum ad recipiendam scripturam. Simulatque haec abstractio facta est, ecce, notio *hujus* libri, abit, abjecta demonstratione, in notionem *libri*, & notio, quae antea anguste ad rem singularem tantum pertinebat, completitur nunc numerum rerum inexputabilem, libros, qui fuerunt, sunt, futuri sunt & fieri possunt.

possunt. Atque hoc genus abstractionis, ejusque in animo facultas est vastum illud ad longe lateque provehendas cognitiones humanas à Deo prospectum quasi vehiculum.

§. 27. Res in cujus notione nulla ad communionem plurium notionum abstractio facta est, dicitur *individuum*; & ipsa notio ejusmodi rei, *notio individui*, sive *notio singularis*: sicuti individuum est: *hic liber, ille iste homo, Petrus, Titus &c.* item res quaevis, qualis sensibus percipitur. Notio vero, in qua ejusmodi abstractio facta est, *notio universalis* appellatur, qualis est notio *libri in genere*.

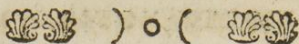
§. 28. Per se apparet, notiones universales non esse utique omnes aequae universales, sed prout porro alia atque alia abstractio facta aut non facta est, magis vel minus universales v. g. notio *canis* est notio universalis. Non habita ratione naturae ejus, quae canem omnino canem facit, sed abstracto inde tantum corpore vivo sentiente cum quatuor pedibus, fit notio magis universalis, notio quadrupedis. Neglectis pedibus ex abstractis ceteris fit notio animalis. Neglecto porro interno sentiendi & movendi principio, notio corporis &c. Notio, à qua, ut ita loquar, tantum abrasum est, quantum abradi potuit, est notio illa, cum cogito *rem, aliquid*.

§. 29. Notio universalis comparata ad notionem suam magis universalem, dicitur *species*:
Com-

Comparata ad notionem sibi subjectam minus universalem, *genus*. *Species infima* dicitur, quae proxima est notioni individuae v. g. notio canis, nisi ipsos canes antea in species dividere velis: *genus summum*, in quo non porro abstractio fieri potest v. g. *res*, *aliquid*. Eadem opera intelligitur, quid sibi velit, *genus propius*, *proximum*, *remotum*, *remotius* &c.

§. 30. Genus complectitur plures res, quam species, & species complectitur plures, quam singularis notio individui. Quare genus dicitur *latius* sua sibi subjecta specie, species *angustior* suo genere, neutrum neutri *adaequatum*.

§. 31. Sed si rationem habeas cogitationum, & quaeras, utrum duorum sit gravius & ponderosius ex cogitationibus, genus, an species: hoc est, plusne cogitare debeas, si genus cogites, an plus, si speciem aut individuum; in promptu intelligere est, esse cogitatione gravissimam notionem singularem individui, levio-rem notionem speciei; eandem tamen gravio-rem, si comparetur ad notionem sui generis: nam certe plus cogitare oportet, si *animal quadupes* cogitas, quam si omnino *animal*. Ergo levissima est, ut ita loquar, cogitatio, si *rem* aut *aliquid* cogites. Quare etiam nulla ibi locum habet notionis analysis, id quod intelligas, si quis te interroget, quid *res*, quid *aliquid* sit.

CAPVT III.
DE PERFECTIONE NO-
TIONVM.

§. 32. Imaginis pictae perfectio posita est in similitudine cum suo exemplo, ut ita quaeque imago sit perfectissima, ut ea est exempli sui simillima, & ad id conformatissima. Itidem fere notiones quoque perfectae sunt, si earum rerum similes, sive ad eas res conformatae sunt, quas repraesentare debent.

§. 33. Imaginis cum exemplo suo convenientiae gradus positi sunt in numero earum partium, quae *εις ταυτότητα* (in identitatem) partium exempli incurrunt, ut ita quaeque imago sit perfectissima, ut ea plurimas partes cum partibus exempli convenientes repraesentat. Similiter fere gradus convenientiae notionum cum rebus eo major erit, quo ea notio plures rationes, conditiones aut partes rei subtili convenientia repraesentat.

De notionum claritate, distinctione, &c.

§. 34. Omnes res in mundo, in quantum singulae earum numerum augment, inter se sunt distinctae. Itaque notiones, quo magis exemplorum h. e. rerum repraesentatarum sunt similes, eo magis inter se sunt dissimiles: h. e. eo magis

gis

gis inter se dignoscuntur: Consequitur, ut fere idem sit, dicere: perfectio notionum posita est in subtili conformatione earum ad exempla suarum rerum, & dicere, perfectio notionum posita est in eo, si notiones inter se discernuntur.

§. 35. Notio, quae ab aliis notionibus non discernitur, dicitur *notio obscura*, denominatione utique aperte allegoriam visus prae se ferente. Quare notio obscura fere similis ei rei, quae per tenebras, crepusculum aut nebulas ita cernitur, ut ex nulla parte aut figura ab aliis discerni possit. Esto vero e. g. notio obscura notio *Saxoniae* non hausta nisi ex tabula repraesentante totum orbem terrarum. Tales innumerae notiones in animis infantum & aliorum insignite rudium.

§. 36. Obscuritas notionis suos gradus habet ex gradu paucitatis notarum, quibus ea dignoscenda esset, & inde ex numero rerum, à quarum notionibus eam discernere non possis. Obscurissima erit, quae à nulla discernitur, qualis v. g. possit esse notio *stellae marinae* in animo alicujus, qui extra quam, quod scit, esse aliquam rem, quae ita nominetur, nesciat, utrum ea res in coelo an in terra quaerenda sit. Minus obscura erit v. g. notio *stellae marinae* in animo alicujus, qui nesciat eam discernere ab hoc, illo, isto genere piscium &c. attamen sciat animal marinum esse, atque eo ipso dignoscat ab innumeris rebus, quae non sunt animal marinum & sic porro.

§. 37. Notio quae ab omnibus aliis discernitur, dicitur ex continuata metaphora rei opticae, *notio clara*: qualis est notio faciei hominis necessarii aut amici, cujus quotidianus usus est.

§. 38. Sicut obscuritas ita notionis claritas innumeros suos habet gradus, atque ita eandem graduum rationem, ut minores atque minores gradus claritatis in contrarium praetervehantur minores atque minores gradus obscuritatis.

§. 39. Quod ad res attinet, quas diximus omnes inter se esse distinctas; utique necesse est esse in hac re aliquid, quod in aliis non est. Quod similiter ad notionem claram attinet, cum ea ab omnibus aliis notionibus discernatur, necesse est repraesentari in hac notione aliquid, quod in aliis notionibus non repraesentetur, & proinde fundamentum differentiae esse possit. Illud, quod in notione clara inest, nec idem in ulla notione, & in quo proinde differentia notionis posita est, dicitur *characteristica* aut simpliciter *nota*, commodo vocabulo ex verbo *nosco*.

§. 40. Nota notionis est ipsa porro notio. Quare notio notae incurrens in eandem naturam porro vel obscura esse potest, vel clara.

§. 41. Notio, cujus notae notio obscura est, dicitur *confusa* qualis est non modo omnis notio obscura, sed & omnis ea clara notio, cujus notam aut notas seorsim non possis cogitare aut verbis exprimere v. g. notio faciei patris tui, qui-
cum

cum tibi quotidiana consuetudo est, aut notio manus (i. e. modi pingendi literas,) amici tui, quam dignoscis ab omnibus aliis manibus. Signum notionis confusae est, uti jam innuimus, si non cogitare aut dicere possumus, quid id sit, ex quo hanc rem ab alia dignoscimus, id quod evenit, si interrogamur v. g. quid id sit, ex quo colorem rubrum à viridi &c. aut in re Musica sensum quintae à sensu tertiae &c. dignoscamus. Nam certe cum rubrum ab aliis coloribus differat, & ego rubrum ab aliis coloribus discernam, est certe aliquid in rubro & aliquid in mea notione ruboris, quod in aliis coloribus & meis notionibus aliorum colorum non est: At quia illae partes superficiei &c. quae differentiam faciunt, sunt inexplicabilis subtilitatis, earum perceptiones & notiones sunt tantum confusissimae.

§. 42. Notio, cujus notae notio clara est, dicitur *distincta*, qualis dici possit notio tabulae Geographicae coloratae Europae, si possum cogitare & dicere, quaenam sit ejus figura & partes, quibus ab aliis aliarum partium orbis terrarum tabulis dignoscatur: nam ipsa ea figura & partes tum sunt notae illae, quas clare cognosco h. e. ab aliis discerno. (Alia vero ratio erit notionis ejus tabulae Europae, quam forte ob oculos habes, si ea consideretur ut notio singularis rei individuae. Nam illa notio comparata ad tabulas ejusdem exempli, cupri aut incudis, est non modo non distincta, sed & nisi peculiariter signata sit,

obscurissima.) Ceterum signum notionis distinctae est, si cogitare aut dicere possumus, quid id sit, ex quo rem ab aliis rebus distinguam. Quare omnes notiones distinctae sunt, quarum definitiones recte teneo & intelligo.

§. 43. Potest, ut notio aliqua insignem gradum claritatis & distinctionis habeat, in quo tamen non satis multae notae sint, ut res in quavis sua conditione & omnino ab omnibus dignosci possit, qualis est v. g. notio plantae, quae tibi ejusmodi notas repraesentat, quibus plantam tantum ut florentem ab aliis plantis dignoscis. Notio vero, quae non repraesentat tot notas, quot satis sunt, ut res semper & omnino ab omnibus aliis rebus dignoscatur, dicitur notio *incompleta*: sin fecus *completa*.

Quid sit notio *abundans*, vocabulum per se docet. Notio *complexa* est notio individui aut notio minus universalis notis aliquibus distincta, comparata ad notionem suam magis universalem. Non vero est, quod vocabula technica, quorum ne verus quidem aliquando numerus intellectionis atque memoriae pretium praestat, temere multiplicentur.

§. 44. Distincta notio ea dicta fuit, quae notas claras repraesentat. Notae notionum sunt ipsae porro notiones. Itaque illas notas claras necesse est porro habere suas notas, easdemque vel obscuras vel claras: h. e. ipsas illas notas priores necesse est esse vel confusas vel distinctas. Notio, quae notas confusas repraesentat dicitur *inadae-*

inadaequata; *si* secus *adaequata*. Et quia alia atque alia nota porro suas alias atque alias notas repraesentare potest, facile intelligitur, quid sibi velint Logicorum illa nomina technica: *primus gradus adaequationis*, *secundus* & sic porro. Nam primus gradus est, si distinctae notionis nota primum distincte cognoscitur.

§. 45. Summa superioris divisionis notionum haec est: Notio est vel *obscura* vel *clara*. Clara vel *confusa* vel *distincta*: Vtraque vel *incompleta* vel *completa*. Notio distincta vel *inadaequata* vel *adaequata*. Facillimum quidem exemplum esse possit: si dicamus: notio obscura se fere itidem habet ad facultatem animi cognoscentem, ut Germania in tabula totius orbis terrarum se habet ad oculos: notio clara sed confusa itidem fere, ut se habet ad oculos Germania in tabula colorata Europae: notio distincta & inadaequata, ut Germania in tabula colorata Germaniae: notio adaequata, ut Germania in Atlante repraesentante simul clare aut etiam porro diversis coloribus Austriam, Bavariam & partes Germaniae ceteras innumeras.

§. 46. Quemadmodum ad studium distinctarum notionum rerum plurimarum corporearum incredibile quantum contulerunt inventa microscopia & telescopia; ita per allegoriam rei opticae ipsum negotium faciendi sibi notiones distinctas & porro distinctiores comparari possit cum eo negotio, cum id, quod vel propter par-

tium exiguitatem, vel nimiam longinquitatem ab aliis rebus corporeis dignosci non potest, subijcimus microscopio vel telescopio, alii alio perfectiori.

§. 47. Itaque studium distinctarum notionum versatur quasi in *resolutione*, *evolutione* sive *explicatione notionum*, quae etiam Graece dicitur *Analysis*.

§. 48. Quae mens rerum dignarum multas distinctas tenet notiones, dicitur *illuminata*: gradu illuminationis versante tum in numero rerum earum dignarum, tum in gradu earum dignitatis, tum in gradu ipsius distinctionis.

De Definitione.

§. 49. Negotium illud, cum quis sibi aut aliis ex notione confusa facit ordine & compendiose notionem distinctam atque completam, dicitur *definitio* v. g. *Lex sunt notiones actionum earum liberarum, quas is, qui remunerari potest & ulcisci suo tempore & loco repraesentari vult*, (similes propterea regulae.) Tum notio ea, quae consideratur ut confusior, dicitur *definitum*, notio illa resoluta distinctior, *definiens*.

Quod si ideae verbis exprimuntur, *definitum* est verbum illud, quod distinguentes notas non indicat, quale in superiore exemplo vocabulum *lex*: *definiens* vero verba illa plura, quae notionem resolvunt, qualia in superiore exemplo *notiones actionum earum* &c. *definitio* denique cogitatio, pronuntiatio aut scriptio verborum illorum univ[er]sa.

§. 50. Itaque ex allegoria visus definiens à definito similiter fere differt, ut res minutior repraesentata oculis nudis à re eadem repraesentata oculis adjutis; aut ut facies Europae in globo à facie ejusdem Europae in tabula Europae. Aut totum negotium definitionis simile fere erit negotio pictoris, qui imaginem, ad speciem rei vel personae longinquae pictam, ita sub manum & penicillum vocat, ut eam ad speciem personae vel rei ejusdem propinquioris interioribus lineamentis distinguat.

§. 51. Definiens debet repraesentare notionis aut rei suae notas. Notae vero, tantisper dum ut notae considerantur, sunt notiones abstractae. Itaque necesse est, ut primo loco subjectum aliquod cogitetur, quod notas illas continet. Quoniam vero notionis analytis agitur, resolvendae in notiones plures, necesse est, ut subjectum repraesentet aliquid de notione definienda, at non omne. Consequitur, ut itaque prima pars definiens debeat esse *genus*.

§. 52. Si definias hac forma ut v. g. cogites aut dicas: *horologium indicat horas diei. Honor est tuus, si quis notiones suas tuam perfectionem repraesentantes significat actionibus*; fundamentum notas sustinens est implicite *res: aliquid*: quasi dicas: *horologium est aliquid*, quod &c. id quod est genus multum remotissimum, summum, cogitationis levissimae, & distinctum à re nulla

§. 31. Quoniam vero praestat, per genus jam
B 4 tantum

tantum distinctionis atque notarum occupari, quantum per notas necessario adjiciendas fieri licet; res diligentiae est, ponere in definitione genus omnino proximum v. g. *horologium est machina: honor sunt actiones*, (sc. quibus quis significat &c.)

§. 53. Definitio debet notionem ita distinctiorem facere, ut notio maneat eadem h. e. ut definiens sit adaequatum definito. Si definito solum genus apponitur, definitum omnino est species illius generis. Genus vero, quia minus cogitationis habet, quam species §. 31 consideratur ut levius sua specie. Itaque oportet generi aliquid adjungi, quod adaequationem compleat. Hae sunt notae notionis. Eae vero notae, quae generi adjiciuntur, ut complementum adaequationis, dicuntur *differentia specifica*, quia per eam definitum distinguitur à speciebus sororibus.

Not. Finge, quasi definitum & genus in altera atque altera librae lance sint posita. Genus videlicet à gravitate praeponderantis definiti quasi elevatur. Differentia specifica erit id, quod generi adjicitur quasi ad faciendam aequilibratam.

§. 54. Notae quoad considerantur ut notae, sunt suae rei propriae & notiones abstractae. Itaque notae illae, quae differentiam specificam faciunt, sunt vel *essentialia propria* vel *attributa propria*.

§. 55. Essentia rei intelligitur, si intelligitur modus, quo res orta est h. e. si intelligitur rei illius

lius genesis. Definitio, in qua notae, five differentia specifica repraesentat modum, quo res orta est, aut oriri potest, dicitur *definitio genetica*, & nostris temporibus etiam *definitio realis*: qualis esse possit: si dico: *speculum planum vulgare est instrumentum opticum vitreum, quod fieri potest, si impositam lignae tabulae chartam bibulam trita creta conspergas &c. tandem foliis stanni Anglicani, imbutis argento vivo, imprimas tabulam vitream politam, quo fiat, ut obstructis suis meatibus reflectantur radii &c.* (Nam & addendum, quid singuli confectionis articuli ad rem conferant.) In notionibus abstractis idem fieri potest. Ex re Theologica exemplum esto: *Peccatum in Spiritum S. est peccatum inexpiabile, quod committitur, si quis percussus prodigioso splendore evidentiae rerum divinarum, ita majoribus sacri odii furii agitatur, ut virus stygiae acerbitalis evomat in proximum objecti splendoris auctorem, qui est Spiritus S.*

§. 56. Definitio genetica perfectior erit, quae genesis gradibus pressioribus explicat. Minus perfecta, quae saltibus & enumerandarum partium nascentiae insignibus lacunis rem agit. Hujus generis erit, si v. g. dicam *Risus nascitur ex iis, quae nostra opinione absurda sunt.* Haec enim fere perinde erit genetica, ut si dicam: *Malus est arbor, quae oritur, cum tale tibi notum semen terrae mandaveris.* Explicatio enim modi originis non progreditur particulatim usque ad id, ex

quo interior rei essentia & ratio sufficiens attributorum intelligi queat.

§. 57. Quoniam in materia & modo compositionis rerum corporearum posita est ratio sufficiens attributorum omnium; apparet, definitionem geneticam, si partes originis ordine & pleniuscule explicat, habere ad scientias rerum corporearum aliquid praecipui.

§. 58. Per se vero jam apparet, definitionem geneticam Dei, quod Deus genesin non habet, nullam esse; nec per conditiones animi & rerum humanarum fieri posse, ut plene genetica definitione definiantur notiones singulares individuorum, nedum notiones individuorum spiritualium.

• §. 59. Tam essentialia, quam attributa communia (vid. §§. 19. 22.) Si eorum tantum aliqua inter se aut promiscue conjunguntur, facile ejusmodi sunt, ut per ipsam suam conjunctionem propria evadant & vicem notarum praestent v. g. *pulveris pyrii essentialia commune est, sulphuratum esse; attributa communia sunt nigredo, salinitas, quod granulatus est, quod concepto igne rapidissime deflagrat &c. Haec sunt propria, si haec aut illa conjunguntur v. g. nigredo juncta salinitati & ei, quod materia sulphurata & granulata.*

§. 60. *Attributa rei dicuntur, quae ex essentia rei necessario manant. Id quod quoque docet, attributum à fonte essentiae vel propius vel longius abesse posse h. e. attributum vel interius esse,*

esse, quale est v. g. in tritico sua figura & major granorum densitas & interioris nuclei albor: vel exterius h. e. magis ad peregrina sese referens, quale est v. g. in tritico aptitudo ad id, ut inde farina capillaris fieri possit. Definitio, in qua notae siue differentia specifica constat attributis propriis iisdemque interioribus h. e. essentiae prioribus dicitur nostris temporibus *definitio nominalis* v. g. *pulvis pyrius est materia sulphurata nigra & gramulata, concepto igne rapide deflagrans.*

§. 61. Quoniam unaquaeque res potest habere magnam multitudinem essentialium aut attributorum; eorum vero pauca aliqua satis esse possunt, ut per conjunctionem propria evadant, consequitur, ut definitiones nominales per libertatem eligendi notas sint eatenus arbitrarie.

§. 62. Scire scribere est accidens ratione hominis, quia postulat praeter naturam aut essentiam hominis etiam fundamentum in aliis aliquibus rationibus v. g. ut institutio accedat &c. Accidens vero in attributum abit simul atque conditio adiungitur v. g. *scire scribere, si ceteris paribus institutio accesserit, aut facultas discendi scribere*: nam hoc pacto cogitari debet ex essentia rei necessario manare. Quare ex accidentibus levi inclinatione attributa & ex eorum quorumcunque conjunctione pro re nata porro attributa propria h. e. notae fieri possunt.

§. 63. Illud simulacrum definitionis, quod fit, si pro notis ponimus attributa propria à fonte essentiae longius manantia & ad peregrinas notiones relata dicitur *descriptio*, qualis est si v. g. diceri velim. *Triticum est genus frumenti quam maxime ad id aptum, ut farina capillaris inde confici possit* (*).

Sunt res, quarum ipsa essentia non consummatur nisi accedentibus notionibus peregrinis v. g. essentia hominis honorati consummatur per notiones, quae sunt in animo alterius repraesentantes hominis honorati dignitatem. Essentia furis consummatur per rem alienam, ejusque ablationem &c. Ergo si ad figendas notiones ejusmodi notae quamvis ad res peregrinas spectantes cogitantur, non descriptio, sed definitio est.

§. 64. Individuorum, quia extra damnum abstractionis sunt, essentia posita est in omni eo, quod ea sui singularis numeri facit. Itaque quoniam eorum, praesertim personarum notiones ut plurimum discernuntur per eventa & adjuncta exteriora, quae si non singula, saltem aliquo numero conjuncta, notas characteristicas conficiunt, singularium notionum personarum vulgaris determinatio descriptio est.

§. 65. Descriptio quoque dicitur, si notioni distinguendae consulitur per comparationes v. g. cum dico: *Corylus est arbor, qualis illa, quae*

(*) Ejusmodi notae sunt similes notis, qualibus pictor utitur, qui Salomonem depingit qualicumque Regia facie, pro tribunali vero jus dicentem inter duas meretrices.

quae est ad maceriam illius borti. Aut Elephas est quadrupes, quale in eo libro depictum & descriptum vides. Haec non tam notionem explicat, quam viam indicat, unde explicatio arcessi possit.

§. 66. Ex cognita natura notionis distinctae & proposito definitionis apparet, quid sibi velint hae regulae:

- 1) Definiens debet esse adaequatum suo definito, h. e. eo nec latius nec angustius.
- 2) Cui convenit definiens, ei quoque convenit definitum.
- 3) Sicut definiens notiones debent esse clarae, ita quoque clara debent esse verba, quibus definiens exprimitur, & eadem eandem ob causam sententiae fixae, propriae & solitae.
- 4) Definitioni non licet idem per idem explicare.
- 5) Quia definiti notio consideratur ut confusior & proinde definiens debet repraesentare notiones resolutas, definito non licet esse partem definiens.
- 6) In definitionibus non est committendus circulus: Nominant vero in hoc negotio circulum id vitium definitionis, si eae notiones, quibus definitum explicatur, postea rursus per definitum explicantur aut explicari debent.

De divisione.

§. 67. Notio universalis distincta à speciebus fororibus, si refertur ad notiones sibi subiectas,

ctas, notio confusa est, & quidem dedita opera ex notionibus singularibus confusa facta, ut una cogitatione res multas complecti possemus. Itaque in quantum huic consilio satisfactum est, in tantum ad distinguendas & resolvendas notiones rursus magni interest, ut retrogrediamur ad distinctionem earum notionum minus universalium, quibus notio universalis originem suam debet: hoc est, ad perfectionem notionum plurimi interest, scire, cui generi quae species subjectae sint, & quae huic speciei notiones etiam angustiores.

§. 68. Quoniam corpora ex partibus minoribus minoribusque composita sunt, omnia vero hic versantur in notionibus distinguendis & ad exempla sua conformandis, consequitur, ut ad distinctionem & perfectionem notionum magni intersit scire, quatenam sint totius alicujus partes.

§. 69. Si aut genus in suas species, aut totum in suas partes resolvimus, ea dicitur *divisio*: Sicuti tum genus illud aut totum resolutum dicitur *divisum*.

Ad significandum numerum specierum aut partium dividendum vocabula graeca ex verbo τέμνω feco, in usu sunt, *dichotomia*, *trichotomia*, &c.

§. 70. Ex consilio & natura justae divisionis sese dant hae regulae:

- 1) Membra universa dividenda oportet esse adae-

adaequata suo diviso, h. e. nec plus nec minus complecti, quam divisum.

- 2) Membra dividenda oportet esse inter se separata.
- 3) Membrorum dividendum ordo probabilis esse debet.

CAPVT IV.

DE STUDIO PERFECTIONIS NOTIONVM.

De redactione notionum abstractarum in classes.

§. 71. Notae notionum, quibus tanquam lineamentis notiones illustrandae atque distinguendae sunt, sunt ipsae notiones. Itaque quemadmodum pictoris ad clariorem colorum cognitionem interest scire, quaenam sint pigmenta simpliciora, ex quorum compositione deinde infinita colorum varietas fieri possit; ita fere illustrationi & distinctioni notionum luculentum fundamentum substratum erit, si redegerimus in pauciores classes notiones simpliciores, ex quarum compositione infinita notionum varietas oritur.

§. 72. Archytae Tarentino aut quisquis auctor est, huiusmodi consilium fuit, cum excogitavit *decem categorias*, quas Scholastici deinceps *praedicamenta* dixerunt. Eae erant *substantia*,

tia, quantitas, qualitas, actio, passio, relatio, quando, ubi, situs, habitus. Sed cum ea divisio fere in omnes impingeret leges probae divisionis, merito ut inepta jam pridem fuit elevata & explosa.

§. 73. Sicut illud quam minime videtur, per quod visio fit, h. e. oculus quam minime cernitur directo à se; ita quam minime distincte se ipsum directo cognoscit animus. Distinctissima quaeque cognitio nostra versatur in corporibus, quorum partes essentiales oculis subjectae esse possunt. Itaque simpliciores notiones, quae possint in distinctas classes redigi, erunt notiones repraesentantes res corporeas.

§. 74. Fundamentum omnium eorum, quae de corpore cogitari possunt, est in genere *extensio*. Ejus vero extensionis genera sunt duo, quorum alterum in altero fundatum est. Alterum apponit sibi partes primam, secundam, tertiam, &c. Alterum se ipsum ponit ad partes primam, secundam, tertiam, &c. Hoc volumus dicere. *Extensio* corporis duplex est: *Extensio*, quae proprie ita dicitur & *motus*.

§. 75. Quoquo modo notionem utramque explicamus, videtur motus esse extensionis proprie ita dictae quasi species soror, ejus ad varietatem universitatis corporum analogicum complementum, & quasi *extensio* secundaria. Sicut sermo sese latenter ad rationes naturae accommodavit, ita ipsa natura non modo dicta-

vit vocabula extensionis & motus inter se permiscendi usum, sicut dicimus: *murus surgit in altum* &c. Sed & docuit in Mathematicis solitas illas figurarum ex rationibus motus factas definitiones geneticas. Tum quoque plurima reliqua, quae de natura & regulis motus tenenda sunt, respondent iis, quae ad extensionem proprie ita dictam pertinent. Est ceterum motus ita ad extensionem proprie dictam accessorius, ut negatis plane corporibus, quae praetereat, notio motus evanescat &c.

Ex hac quidem duarum notionum ordinatione hunc primo fructum licet capere, ut melius intelligamus fundamentum analogiae inter notiones loci & temporis; siquidem ut supra dictum fuit, notio *spatii* est abstracta à notione corporis aequabilis extensio; notio *temporis* abstractus à notione corporis aequabilis motus.

§. 76. Extensionis triplex est consideratio. Si consideratur tantum in genere numerus aequalium partium, fit *notio quantitatis*, quae tunc proprie *numerus* dicitur, si ratio initur ex partibus distinctis. Si considerantur ternae extensionis directiones, h. e. longitudo, latitudo & profunditas habere infinitam multitudinem ternarum rectarum linearum, harum cogitatae certae longitudines pariunt cogitationem limitum tanquam lineae. Notio vero lineae limitum facit notionem *figurae*. Haec porro, postquam, non habita ratione quantitatis totius, abstrahitur proportio partium lineae inter se,

C

adfert

adfert notionem figurarum earundem in magnitudine quavis. Tandem, si cogitantur inter certum corpus & aliud aliquod corpus in certam directionem numerus partium spatii vel nullus vel aliquis fit notio *situs*.

Itaque extensio diverso modo considerata facit tres notiones generales: *quantitatis*, *figurae* & *situs*; omnes abeuntes ad notionem numeri partium.

§. 77. Sicut notio extensionis proprie ita dictae, sic quoque notio motus sese dissolvit in tres notiones generales. Nam & *quantitas* & *figura* & *situs motus* aestimari possunt ex quantitate, figura & situ extensionis illius, cujus partes praetercurrit. Sic motus ex quantitate dici potest trium milliarium; ex figura, rectus; ex situ motus existens per haec vel illa corpora. Sed situs motus abstracti facit notionem determinati temporis ad quaestionem quando. Quantitas vero percursi spatii comparata ad quantitatem temporis facit notionem celeritatis aut tarditatis motus, sive sic dictae in specie quantitatis motus.

§. 78. Quod si porro in differentia elementorum corporum pro quantitate gradus affumimus; praeter quantitatem figuram & situm corporis ejusque partium ratione tam extensionis quam motus, non aliae varietatis corporum rationes possunt cogitari. Ars vero, quae dicitur combinatoria, docet, quam horribilis

ribilis fieri numerus variationum possit in re, cujus vel triginta genera partium diversarum transpositioni obnoxia sunt.

§. 79. Seriem continentem motus comparabimus cum linea. Quod in hac linea tanquam pars prima cogitatur, dicitur *principium*, sicut illud subjectum, in quo principium cogitatur latere, *causa*. Saltem videtur haec prima esse notionis causae origo in infantibus, quibus videtur corpus causa esse & principium continere, quamvis re vera non contineat. Quod cogitatur tanquam pars posterior dicitur *effectum*: Quod inter causam & effectum intermedium est, id dicitur pro re nata, *instrumentum* vel *medium* &c.

§. 80. Quoniam causarum non omnium eadem est ratio; data sunt sua cuique generi diversa nomina, qualia sunt *concausa*, *causa efficiens*, *solitaria*, *socia*, *subordinata*, *sufficiens*, *insufficiens*, *immediata*, *mediata*, *impulsiva*, *interna*, *externa*, &c. quae quid significant, ipsa facile per se docent. *Causa moralis* item *finalis* &c. plane ad mentes pertinent.

§. 81. Commemoratae notiones simpliciores, quoniam earum representatio in numero partium versatur, nihil per se pertinent ad naturam mentium, substantiarum simplicium. Quod vero res corporeae clarius & distinctius sub intellectum initio ceciderunt, factum est, ut homines fuerint per se proni, ut

illis notionibus res animi repraesentantibus, quae in aliquam obscuram similitudinem cum rebus corporum cadere videbantur, etiam nomina imponerent, imposita initio rebus corporeis; praesertim, cum insuper multae proprietates mentis aestimari possint ex effectis, inde in corpora profectis. Sic magnitudo animi humani est ejus gradus, qui aliquando aestimari potest ex quantitate eorum effectorum, quae inde ad corpora manant. Sic situs ita de mente cogitari potest, ut cogitetur ibi esse, ubi operatur, ibique praesertim, ubi quam maxime operatur &c.

§. 82. Corpus cogitatur esse causa, si animus vel per ruditatem ignorat, corpus tantum bruta passione impulsus moveri, vel sese dedita opera avertit ab illis antecedentibus, quae principium verius continent. Itaque evenit, ut, postquam notio causae initio per occasionem rerum corporearum orta esse potest, deinde cognoscamus, causam & actiones mentibus tantum, vero interno principio agilibus, tribui debere.

§. 83. Itaque quod quidem ad res corporeas attinet; ordinationes rerum corporearum quasi categoriae fundari possunt in notionibus *quantitatis, figurae & situs, corporis totius & partium*, ratione tam *extensionis* quam *motus*. Nam nisi agatur notio aliqua corporis abstracta, ratione extensionis corporis distincte cognoscendi

scendi quaestiones esse poterunt; *quantum, qua figura & ubi fuit corpus ejusque singulatum partes?* ratione motus, per *quantam distantiam, qua figura & ubi permotum est corpus ejusque singulatum partes, tum ex abstracto motu quamdiu & quando?* Sicuti in quaestione *quamdiu* comparata ad quaestionem *per quantam distantiam* quaestio inerit *quam celeriter* motum est corpus.

Sequitur linea rerum corporearum contentientium, cujus illud corpus quasi pars est; & quidem ratione extensionis hae quaestiones erunt; *quae loco priora & posteriora atque his omnibus parallela sint*, in quibus insunt quaestiones *quae sint anteriora, dexteriora, sinistriora, subjectum, adjunctum, &c.* ratione vero motus; *quae in eadem linea tempore priora & posteriora atque his omnibus tempore parallela sint*, in quibus insunt quaestiones, *quo principio, quibus concausis* corpus ejusque partes, & motus ejusque partes ortae sint; tum quae ejus corporis *adjuvantes causae* sint, *quae effecta &c.* Quae quidem singula omnia in eisdem quaestiones recurrere possunt.

§. 84. Si rei alicui nomen imponitur, ipsius illius impositionis causae pars h. e. impositionis occasio notio rei est: notionis vero occasio ipsa res est. Itaque *notatio* sive *nominatio* rei erit, ut ita loquar, in praedicamento effectorum.

§. 85. *Qualitas* quidem *corporum* sunt quantitas, figura & situs partium confuse perceptarum, & inde resultans determinatus totius & partium motus. *Qualitas mentium* solummodo sunt vires earumque inter se comparati gradus. Corpus, cujus aliqua qualitas ejusmodi est, ut ejus notio in animo incurrat in identitatem notionis qualitatis alterius corporis, dicitur pleno jure *simile*, sicut negotium incurfus illos observandi *comparatio*. Itaque quod comparationis occasio est qualitas corporis ejusque notionis incurfus in identitatem notionis qualitatis alterius, in praedicamento effectorum quoque erit *comparatio*.

§. 86. In summa: Ex superioribus classibus notionum sibi quis facere possit ejusmodi ordinem locorum topicorum, sive rerum aut cogitationum, ut vix quicquam fugere possit non modo eorum, quae de re aliqua corporea scimus, sed & earum notionum, quae incidere possunt in compositionem notionis hucusque confusae. Semper enim expedita ratio est primo de ipsa rei corporeae natura ratione tum extensionis, quam motus totius aut partium cogitare, dein seriem continentem causarum & effectorum hic illic concurrentium aut divergentium cum suis parallelis ita pedetentim persequi, ut in singulis illius seriei articulis percuramus locos & ordinem cogitandi eundem.

Ac hæc quidem de prima ratione studii perfectionis notionum, de redactione notionum, res quidem in primis corporeas repræsentantium, in pauciores classes.

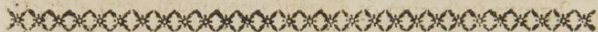
De reliquis partibus studii distinctarum notionum summam.

§. 27. Notiones earum rerum, quæ sunt extra mentem, nisi eas Deus contigua quasi manu in animum in-formaverit, informantur omnes ex suis exemplis per organa sensuum, excipiendæ ab animo conscio: sicut, quando res cognoscendæ per se sensus fugiunt, informatio tamen proficiscitur per notas & signa rei cognoscendæ tam naturalia, quam arbitraria, qualia sunt verba sermonis, & inde per sensus. Itaque primo quidem in studio distinctarum notionum ad adjuvandam conscientiam per omnia *attentione* animi opus est. Dein illud studium postulat curatum *usum sensuum*, & cum agitur notio corporis, cuius notarum obscuritas posita est vel in subtilitate partium vel in longinquitate, *adjumenta sensuum artificialia*.

Attentio in primis necessaria est ad distinctionem notionum abstractarum, ut observemus, quæ, cum notio excitatur, constantè simul excitantur. Cum agitur notio rei cognoscendæ ex suis signis vel naturalibus vel arbitrariis, postulatur attentio facta ad experientiam, & quod omnino ad signa verborum attinet, *peritia sermonis*, tum v. g. *usus Lexicorum*, in quibus ju-
stæ

ftae rerum definitiones &c. Ac haec hoc quidem loco tantum obiter.

Notio distincta est, cujus notae noscuntur clare. Notio, si cogitatur cum suis notis, per se abit in formam cognitionis (propositionis.) Quare, quaecunque pertinere possunt ad studium distinctarum cognitionum, pertinent quoque hic loci ad studium distinctarum notionum solitariarum. Quod vero huc pertinentia praecpta in ea parte digniorem locum nanciscuntur, quae agit de studio distinctarum cognitionum, uberior eorum explicatio hinc illuc in partem libri proximam rejicitur.

PARS II. DE COGNITIONIBVS.

CAPVT I.

DE NATVRA COGNITIONVM.

§. 28.

Duae ideae confociatae cum data illa opera, ut altera alteram afficiat (a) h. e. altera alterius quasi lineamentum videatur esse, dicentur nobis *Cognitio*, sicut, si verbis expressae sunt, *propositio*, *enunciatio*. v. g. Cum Iesus minus iustam notionem Dei in animo feminae Samaritani-